

Jana Hoffmannová (Praha)

Vyjadřování příslušníků nejstarších generací jako specifický “věkový styl”

✦ Кључне речи:
styly věkové; vyprávění starých lidí; temporální strukturace vyprávění; stereotypy (postojové a výrazové); evaluativní sémantika; interakce staří – mladí.

Овај прилог говори о стилу општења старих људи са млађим особама. Истраживање се базира на анализи магнетоскопских структура разговора између старих и млађих људи.

1. Z četných stylistických kompendií a od řady autorů známe mnohá označení různých druhů stylů: styly objektivní a subjektivní, skupinové a individuální (singulární), komplexní a simplexní, styly funkční, aj. Kromě toho se občas uvažuje i o “stylech věkových”, které jsou spjaty s jednotlivými stadii vývoje lidské bytosti. Poměrně hodně pozornosti už bylo věnováno stylu dětské řeči (mj. v souvislosti s psycholinguistickými výzkumy), dlouhodobě atraktivní téma představuje i styl mladých lidí (adolescentů, teenagerů; srov. Hoffmannová 2000a, 2001). A zdá se, že v poslední době se zvyšuje i zájem o vyjadřování starých lidí jako zvláštní “věkový styl”. Z lingvistických výzkumů tohoto problému upozorňují aspoň na práce R. Fiehlera (1996,

1997), C. Thimmové (2000), v českém prostředí zatím Zeman (2000), Hoffmannová (2000b), Hoffmannová – Müllerová (2002) aj.; množství postřehů o stylu seniorů ale můžeme získat i z prací, jež nejsou orientovány stylisticky, ale ani vyloženy lingvisticky, srov. díla N. a J. Couplandových, H. Gilese, J. F. Nussbauma ad.

Cílem této studie samozřejmě není pokus o vyčerpávající, komplexní charakteristiku tohoto věkového stylu; to ani není možné (zejména na současné úrovni poznání), protože (1) “starými lidmi”, “seniory”, “příslušníky nejstarších generací” můžeme myslet jak lidi devadesátileté a starší, tak někdy i ty, kdo sotva překročili šedesátku; (2) záleží na tom, zda sledujeme jejich projevy mluvené i psané, a na tom, v

 2002

jakých komunikačních situacích tyto projevy vznikají; (3) vyjadřování starých lidí je historicky a kulturně podmíněno a zachycuje názory, postoje, hodnotové orientace spjaté s určitou dobou a vázané na konkrétní společenství; (4) jejich řeč obvykle obsahuje výrazy, frazémy, formule do jisté míry zastaralé, vycházející z úzu, a obráží v sobě vývoj konkrétního jazyka, jazykového útvaru či různých útvarů ve vzájemných vztazích. Mohu zde postihnout pouze některé znaky příslušného věkového stylu, získané analýzou konkrétního materiálu – v tomto případě především souboru magnetofonových nahrávek, kde asi třicet starých lidí (převážně žen, narozených hlavně v letech kolem 1. světové války) vypráví svým podstatně mladším příbuzným či známým o svém životě. Jsou to poměrně rozsáhlá, autobiografická vzpomínková vyprávění, vzniklá zčásti v prostředí rodinném (nejčastěji vnučka, pravnoučka naslouchá babičce nebo prababičce), sousedském (studentka poslouchá starou paní ze sousedství), ale zčásti i v “domově důchodců”, kde se pracovnice domova (i z terapeutických důvodů) snaží “rozmluvit” staré obyvatelky tohoto zařízení.

2. *no a stejně řeknu ti / dyž vo tom tak přemejšlim tak je to vlastně / mně to připadá už jak / za první republiky u nás byly jarmarky velký na náměstí / jo no tam bylo věcí / to víš to pro nás / my byly vlastně děti / to bylo eldorádo / my byly / vod vod stánku ke stánku sme litaly žejo / hlavně sem měla ráda kokos a / teď si nemůžu vzpomenout jak se to menovalo to bombo / no to je jedno / byl tam takovej / říkali mu Franta / tam prodával čokoládu / a my sme byli z něj celý divý protože von / tak vám dám tudle čokoládu a eště jednu / jo a eště byste chtěla tudle čokoládu nebo tudle / jo tudle malinkou a eště tudle k tomu / to je všecko za pět korun / no*

muj brácha ten to uměl vopravdu vypravovat / no jo ale naše maminka říkala no jo na jarmark / dyž jí říkala švagrová Ančo pod na jarmark / no pudu se podívat ale dyk já mam pětikorunu co si copak si za to můžu něco koupit / vlastně byli mužský bez práce jako tatínek dělal tři dny v tejdnu / no tak co bylo no / maminka posluhovala / no žejo tak vopravdu bylo jak se říká vysoko do žlabu no / ale byly sme / snad my sme to tak děti nepocitovaly protože my sme hlad neměly žejo / nakonec nás rodiče natolik uživilí žejo / něco dala babička / ale bylo to všecko bylo to všecko řáký takový klidnější veselejší / nebály sme se jít do lesa klidně nás maminka pustila / dyť my sme chodily na borůvky žejo a na ovoce na houby a klidně sme mohly jít do / di tedka někam no nevím kde tě někdo něčim pácne / vždyť je to hrozný [...] a těch cigošů no to je hrůza jako tady / ale voni maji peníze [...] dyk tady v hotelu je taky zaměstnaná jedna cigoška / no voni berou hodně přídavek na děti [...] no takže vono jim je houby zle / protože to sou lidi kerý nepamatujou na zadní kolečka / co by pamatovali von se stát vo ně postará [...] no a sou drzý sou drzý [...] za první republiky pamatuju dyž sem jezdila k tetě do Kamena / že dycky říkali / ježišmarja cikáni sou tady / zavřít slepice to zase bude chybět slepic / no ale u Ležovatek / tak se to tam menovalo ten les / tam tábořili že no / ale byli tam dva tři dni a zase vodtáhli dál / cikánka samozřejmě prošla vesnicí / teta říkala já sem zrovna prala něco na mně chtěla / tak sem jí / já už nevím pro co jí to šla / a povidala vona mně potvora ukradla mejdlo / u necek bylo tak po něm chmátla

2.1. I když pracujeme s poměrně rozsáhlým materiálem, není jednoduché (naopak je velmi riskantní a napadnutelné) rozlišovat, co je příznačné (a) pro styl spontánních nepřipravených mluvených projevů, (b) pro

styl textů narativních, vyprávění (spontánních, nepřipravených, mluvených), a (c) pro styl vyprávění (spontánních, nepřipravených, mluvených) starých lidí. Samozřejmě ve všech nepřipravených mluvených projevech (monologických i dialogických) se můžeme setkat se specifickými rysy mluvené syntaxe (srov. Müllerová 1994 aj.), jako je např.

— opakování výrazů i celých textových úseků (*vod vod stánku ke stánku; pro nás / my byly vlastně děti / to bylo eldorádo / my byly...; bylo to všechno bylo to všechno nějaký takový klidnější*);

— neukončené, syntakticky nekompletní formulace nebo tzv. false starts, kdy se mluvčí z různých důvodů v řeči přeruší a začne formulovat jinak (*tak je to vlastně mně to připadá už jak za první republiky; ale byly sme snad my sme to tak děti nepociťovaly*);

— překrývání, částečné ztotožnění dvou za sebou následujících realizovaných syntaktických struktur (*mně to připadá už jak za první republiky u nás například byly jarmarky velký na náměstí*: časové určení za první republiky tu lze považovat za článek společný oběma strukturám, který může plnit současně úlohu posledního členu první konstrukce i počátečního členu struktury další; to způsobuje jakési “rozmazání”, rozostření hranic mezi syntaktickými jednotkami v mluveném projevu, které ztěžuje či znemožňuje jednoznačnou segmentaci);

— četné vsuvky, které do značné míry narušují hlavní (epickou, dějovou) linii vypravování a obohacují text o některé doplňující informace např. o osobách, jejich jménech, místech apod., tedy o situační informaci typu “setting” (*to pro nás / my byly vlastně děti / to bylo eldorádo; byl tam takovej / říkali mu Franta (tam prodával čokoládu; no ale u Ležovatek / tak se to tam*

menovalo ten les / tam tábořili); tyto vsuvky mají často vysvětlující funkci a jsou adresně zaměřeny na posluchače, u něhož vyprávěč předpokládá neznalost situace, míst, osob...;

— přídatné výrazy, které jsou rovněž součástí vedlejší linie vypravování a podílejí se na udržování kontaktu s posluchačem (*řeknu ti, to víš*);

— částice typu *no, jo, žejo*, které plní při namáhavé výstavbě mluveného projevu pomocnou funkci;

— četné významově neurčité výrazy, které opět do jisté míry pomáhají mluvčímu překonat formulační potíže (*bylo to všechno nějaký takový klidnější*);

— “reprodukce”, “citace” cizí řeči (nebo i vlastní), pro vypravování zvláště charakteristické, ve spontánním projevu opět často velmi nezřetelně artikulované; zdánlivě nedostatečná syntaktická ohraničenost řeči různých subjektů v “reprodukčních” pasážích však bývá kompenzována názorným a bohatým zvukovým odstíněním (*naše maminka říkala no jo na jarmark / dyž jí říkala švagrová Ančo pod' na jarmark /no pudu se tam podívat*).

2.2 Nyní přejdu k jevům, které už můžeme považovat – aspoň do jisté míry – za příznačné právě pro mluvené vypravování starých lidí:

— vzpomínkovým vypravováním dominuje výrazná časová, chronologická dimenze, nesená množstvím opěrných časových údajů (jako v ukázce opakované za první republiky; jindy např. *za války, za komunistů* aj.);

— vyprávěči srovnávají dávnou minulost s přítomností, pohybují se mezi póly *dřív a teď* se znatelnou převahou pólu *dřív* (*bylo to všechno nějaký takový klidnější veselejší / nebály sme se jít do lesa [...] klidně sme mohly jít do / di tedka někam no nevím kde tě někdo něčím pácne*); zjednodušeně řečeno,

vypravěči připouštějí, že současná doba přinesla nesrovnatelně vyšší technickou a životní úroveň a odstranila dřinu, ale přesto vzpomínají s nostalgii na časy svého mládí, kdy prý byly lepší vztahy mezi lidmi, nikdo nikomu nezáviděl, bylo víc mravnosti a idealismu, dokonce snad i lepší počasí...;

— některé pasáže vypravování bývají poznamenány tím, že mluvčí svádějí určitý zápas s pamětí (někdy už poněkud slábnoucí), nemohou se na něco rozpomenout (*hlavně sem měla ráda kokos a / teď si nemůžu vzpomenout jak se to menovalo to bombo / no to je jedno*). Vůbec jsou v těchto textech časté výrazy *vzpomínám si, pamatuju si* a ještě častější *už si nepamatuju, já už nevím, nemůžu si vzpomenout, teď mi to vypadlo/vyskočilo, to už sem zapomněla*. Východisko z této prototypické situace může být různé: buď se mluvčí úporně snaží vzpomenout si na potřebný údaj, jméno apod., zlobí se na sebe, vrací se k němu; nebo se přes svůj "výpadek" přenesse (*no to je jedno*); nebo se obrací o pomoc ke svému mladšímu posluchači, který buď skutečně "napoví", nebo celou situaci zlehčuje, bagatelizuje (*to není podstatný; to je jedno; na tom nezáleží jak se menoval*);

— staří vypravěči hojně užívají expresivních hodnotících výrazů - nezřídka právě ve spojení se současným úpadkem mravů, zločinností aj. (*dyť je to hrozný; no to je hrůza...*). Šťavnaté, "lidové" výrazivo proniká i do "reprodukcí" promluv jiných subjektů: *teta povídala [...] vona mně potvora ukradla mejdlo [...] tak po něm chmátla...* Speciální typ spontánně užívaných expresiv, která jsou v řeči starých lidí pravděpodobně častější než u mladých generací, představují výrazy typu *ježíš, ježíšmarjá, prokristapána* apod.;

— i v naší ukázce můžeme najít některé výrazy a slovní spojení, která vytvářejí spíše mírně archaický kolorit vypravování o

zašlých časech; týká se to zejména frazémů, které sice můžeme zaslechnout i v projevech mladých lidí, tam však mívají ironické zabarvení (*byly sme z něj celý divý; bylo vysoko do žlabu; to pro nás bylo eldorádo; je jim houby zle; nepamatujú na zadní kolečka; apod.*).

— výrazným příznakem počínání starých lidí v komunikaci jsou stereotypy všeho druhu, které zasahují jejich chování, reakce, i vyložené verbální projevy. Někdy se stereotypy hodnotové, postoje, které v podvědomí mluvčích přetrvávají z dávných dob mládí, spojují se stereotypním užíváním určitých pojmenování: v naší ukázce jsou *cigoši* a *cigošky* stále kočovníky, kteří se zdrží *dva tři dni a zase vodtáhnou dál* a kteří především kradou slepice.

3. Nyní doplním stylistickou charakteristiku vyvozenou z konkrétní ukázky o některé rysy, které vplynuly z dosavadní analýzy celého materiálu.

3.1. S výraznou časovou perspektivou těchto vyprávění, s tím, že jsou soustavně situována na časovou osu a prostoupena temporální sémantikou, souvisí i jev zvaný *age-telling*: vypravěči neustále mluví o tom, kdy se kdo narodil, kolik kdy komu bylo let, kdo byl o kolik let starší... Tyto relace, někdy už pozapomenuté, se mluvčí za každou cenu snaží zrekonstruovat, což se leckdy nedaří a může to vést až k dezorientaci mluvčích:

já se narodil v roce třináct a měl sem bratra vo sedum let staršího jo? / čili já dyž se narodil tak jemu bylo sedum let [...] a byla tam s náma teta Liduška [...] a ta mě vychovávala vlastně já nevím do kolika let to bylo asi do pěti nebo do šesti to už nevím / pak se vdala našli jí ženicha jo? [...] já nevím kolik mně to bylo let / asi pět nebo šest nebo sedum já už nevím / to sem byl na

svatbě ale já nevím kolik mně bylo let [...] ale já se pamatuju že protože bratr byl vo sedum let starší takže / von šel do Příbrami do reálky / von se narodil v roce šestým a v třináctým roce začal chodit do Příbrami žejo / a já sem dycky / já sem se narodil v třináctým roce a dyž mi byl tak rok nebo dva / tak mi dycky teta Liduška a máma ukazovaly jak de pěšky

3.2. Dotkla jsem se už postojových a výrazových stereotypů, spojených u starých vypravěčů např. s petrifikovaným vztahem k příslušníkům odlišných etnik. Viděli jsme názornou ukázkou přetrvávajících postojů někdejší české populace k Romům; ale staří mluvčí si uchovali i stereotypní pohled na Židy (*to byl echt židovskej vobchod; byli velice slušný byli to židi ale moc hodný*) a nezřídka i na Němce (často totiž barvitě vyprávějí o zážitcích z německé okupace, o problémech, které přinášel českému obyvatelstvu život v protektorátě). *My sme děti Jana Žižky / rozbijeme Němcům šíšky* – to vyjadřuje dobové pojetí vlastenectví, které u příslušníků nejstarší generace přežívá a s nimi zřejmě z našeho života odejde; vřelý a aktivní vztah k vlasti, národu, češtině, českým dějinám a kultuře, který je u těchto hrdých starých Čechů mnohdy pevně spojen s mládím stráveným v Sokole:

— na tom sletě vopravdu to bylo / něco zvláštního / to bylo v době kdy Němci začali vystrkovat rohy [...] ten Sokol vlastně to cvičení směřovalo k tomu jo / k té organizovanosti Čechů a Slováků / jo / jak se vypořádáme s Němcema

— na všech sletech sem cvičila [...] já sem holt byla pro to zapálená [...] to byly slavný kuzele to bylo takový krásný cvičení [...] Máňa Vitáčková říkala já se to nenaučím [...] a já sem říkala Máňo to se naučíš / a počkej až ten potlesk ti bude odměnou

[...] to byl takovej pocit dyž si tam / dyž si tam stála v tech bráně borců žejo / a teď se to rozhrnulo ta opona / no a teď si viděla ten stadion ty tribuny a plný tech lidu

Ještě v této souvislosti připomenu už naznačený stereotyp idealizace lidí a jejich soužití, vztahů (v minulosti):

voni byli všichni krásný a hodný / jak voni se všichni snažili / jak každěj chtěl tam účinkovat [...] ukázat co nejlepší umí [...] já dyž si na to vzpomenu tak si říkám ten život to není možný aby tole všechno zničil [...] jeden druhému pomáhal jeden s druhým držel / všichni se smáli všichni se měli rádi a vono to bylo takový krásný / já se nemůžu smířit s tím co je teďko [...] kde je ta láska kde je ta soudržnost kde je ten cit

4. Bylo by možno tu ještě velmi dlouho rozebírat jednotlivé aspekty tohoto „věkového stylu“, jak je prozrazuje náš materiál. Stálo by např. za to zastavit se u přirozené zbožnosti a rytmu církevních obřadů, jimiž byl život značné části vypravěčů (zvláště starých žen) prostoupen; nebo u dnes téměř komické, roztomile ostýchavé dikce vyprávění o prvních milostných zážitcích (*vosmělil sem se jí zatelefonovat / vona se žinýrovala...; pane já vám věřim... slečno já vás nezklamou... já sem se zapýřila... nám snad i nebe žehnilo... eště sme se nepolíbili ani nic... to bylo tak něžný vopravdu...).* Bylo by možno podrobněji se zamýšlet nad užívaným lexikem – nejen nad zastarávající frazeologií, ale třeba i nad výraznou vrstvou germanizmů, zvláště příznačnou pro nejstarší žijící generace (*štrikování, cimra, zrichtovat, vycajchnovat se, vyglancovat, sichrovat se, laut, recht, holt aj.*).

Ráda bych však ještě před závěrem obrátila pozornost k tomu, že tato vyprávění

přece jen nelze interpretovat jako monology – že jsou součástí dialogického, interaktivního dění, i když v něm řeč starších partnerů nad krátkými vstupy mladších naprosto převažuje. Viděli jsme, že vypravěči berou ohled na přítomnost svých posluchačů; projevuje se to nejen v užívání různých kontaktních prostředků (starý pán neustále říká své vnučce *čoveče*), ale i v tom, že mladí partneři leckdy nerozumějí výrazům a spojením, které od svých dědečků, babiček, starých sousedek slyší. Sekvence řešící taková neporozumění mohou být v dialogu formovány různě. Někdy mluvčí výrazně respektuje adresáta a předvídá, že by nemusel určitý výraz znát (*víš co je to sklopka? víte co je půlnoční? dřív se to dělalo tak že se posílalo / na handl se tomu říkalo*). Jindy vysvětlení nenabízí a mladí se musejí sami zeptat: *co je krepdešínový? a babi a co je to dostal trafiku? co je to převlečník? co to je? jakejch kotlářů? a co to je? co to byla ta diškerece? štafly a co to je teda? to se menuje kořenice? mazanec? a co? jak se to dělá? aj.*

5. S náběhem na charakteristiku dialogické interakce staří – mladí, s upozorněním na to, že staří vypravěči berou ohled na své adresáty a snaží se jim zavčas vysvětlit neznámé výrazy (mimochodem: jen vzácně na ně berou ohled v tom, že si uvědomí *já ti to už povídal; ale to už sem několicrát říkala*) se dostáváme vlastně k dalšímu speciálnímu stylu, podmíněnému značným věkovým rozdílem účastníků dialogu: k tomu, jak mluví mladí lidé se svými prarodiči, starými příbuznými (*young-to-elderly*). Někdy se příliš nesnaží přizpůsobit se jim; jindy jim však vycházejí vstříc možná až příliš. Počítají s jejich nedoslýchavostí, mluví k nim pomalu, zřetelně, hlasitě; považují za nutné důležité úseky raději opakovat, resp. parafrázovat. Snaží se své formulace co nejvíce zjednodušit, ušetřit

starším lidem námahu vynakládanou na porozumění partnerovi. Další strategie směřuje k empatii, pochopení, souhlasu: např. sestra v domově důchodců se horlivě připojuje jak k pozitivnímu hodnocení starých vypravěček (*to je hezký... tak to je krásný... to je neuvěřitelný*), tak k hodnocení negativnímu (*to je vošklivý... no to ste měli smůlu*).

Dotkla jsem se už toho, že starší mluvčí často zápasí se svou nedostatečnou pamětí a mladší partneři jim pomáhají, snaží se jim napovědět, doplnit potřebný údaj nebo výraz, nabízejí jim alternativní možnosti, pomáhají při seřazení událostí na časové ose. A zároveň drobná komunikační selhání starších partnerů zlehčují, ujišťují vypravěče, že *to nevadí, to je jedno, to není podstatný...* Vůbec je neustále utěšují a povzbuzují. Vyjadřují jim obdiv, chválu (podivují se všemu, co za mlada zažili, co v životě dokázali); a sestra v domově chválí i jejich vzhled, kondici, povahové vlastnosti (*vy ste taková fit... pěkná pani... milá jemná pani... taktní pani... vy ste taková ohleduplná*). Mállokdy, a jen se značnou opatrností a šetrností, staré vypravěče opravují. Všechny tyto strategie mladí někdy až přehánějí – mluví příliš hlasitě, příliš zjednodušují, příliš horlivě souhlasí, lichotí...

Mladí účastníci dialogů si to asi ne vždy uvědomují, ale setkáme se u nich i s projevy nadřazenosti, s tím, že se aspoň zčásti k starým lidem chovají jako k dětem (tzv. secondary baby talk): na jedné straně div nešišlají, používají deminutiva, eufemismy, jejich vyjadřování je "přeslazené"; na straně druhé se však chovají autoritativně, zaspávají starší partnery otázkami, příkazy, div je nezkoušejí jako ve škole (strategie "učitelské"). Nic se nemá přehánět, a jestliže mladí partneři jsou až moc vehementní v konstituování svého "baby-talk", nabízí se otázka, zda tato komplexní strategie může být

upřímná, zda aspoň na nezaujatého pozorovatele (pokud ne na staré účastníky dialogu) nepůsobí dojmem stylizace, přetvářky.

Volba optimálního stylu je tedy v těchto situacích náročným problémem; k nejistotě mladších partnerů ještě přispívají určité rozpaky, až tabuizace stáří ve společnosti. Jejím projevem je i nedostatek vhodného označení pro starší občany, s nímž zápasím i v celém tomto textu. Není dnes naprosto vhodné mluvit o lidech *starých*, ale ani *starších*. Slova *důchodce*, *důchodkyně* působí zřejmě hlavně mladí lidé spíše jako posměšná, urážlivá, označující podřadnou sociální skupinu. (Proto už mizí i označení *domov důchodců* a podobné instituce se označují spíše jako *penziony*, *domovy s pečovatelskou službou*, *geriatrická centra* aj.) Ani slovo *senior* není neutrální, svým cizím původem je příznakové, přechýlená podoba *seniorka* je zatím nezvyklá. Personál domova oslovuje jeho obyvatelky jednotlivě *paní X.*, ale potřebuje-li použít souhrnné označení, bývá to důvěrné *babičky* (ev. *dědečkové*); může působit mile a lidsky, ale můžeme za ním cítit i určitou nadřazenost a shovívavost, vyplývající z plnění institucionálních rolí zaměstnanců. Naopak *staré dámy/staří pánové* zní možná trochu odcizeně a snobsky, a navíc je to mnoho

slov. I tento problém ovšem souvisí s volbou nižšího či vyššího stylu pro tento typ komunikace, s mírou zdvořilosti, s tím, jak se partneři vzájemně přizpůsobují co do výše hladiny spisovnosti, atd.

I naposledy zmíněný, konkrétní lingvistický problém dokazuje, že “věkovým stylům” – ač nepatří k ortodoxní stylistické výzbroji, ke klasickému inventáři této disciplíny – se stylistika v té či oné podobě nevyhne. Je bezpochyby závažnou a aktuální složkou společenské hygieny, jak budou mluvit dospělí s dětmi, jak se budou obracet mladí lidé ke starším, aniž by se vzájemně uráželi nebo podceňovali, aniž by docházelo ke zbytečným nedorozuměním, aniž by vznikala atmosféra přetvářky, neupřímnosti, starých či nových tabu. Na řešení této otázky závisí úroveň humanizace společenského diskurzu. Stylistika k tomu může velmi účinně přispět – a nemusí se proto ještě (jak se někteří lingvisté obávají) dostat do područí gerontologie. A úplně na závěr už jen připomenu to, co právě v tomto novém časopise bude jistě samozřejmostí: při zkoumání této problematiky nám může významně pomoci perspektiva mezijazyková a mezikulturní, např. srovnávání “věkových stylů” a jejich vývoje v současných slovanských jazycích.

zusammenfassung

Σ Stil der Erzählungen der Angehörigen der ältesten Generation

Der Beitrag befasst sich mit dem Stil der Sprache der Angehörigen der ältesten Generation; die Verfasserin interessiert sich dafür, wie sich alte Menschen ausdrücken, wie sie erzählen und wie sie den Dialog mit den jüngeren Leuten führen. Die Forschung stützt sich auf die Analyse eines umfassenden Komplexes von Tonbandaufnahmen der Kommunikation zwischen Grosseltern (Urgrosseltern) und ihren Enkelkinder, bzw. der Kommunikation in einem Seniorenheim. Die Tonbandaufnahmen der Gespräche ermöglichen, den Stil und den Aufbau der narrativen Texte zu erfassen, aber auch spezifische Formen der Interaktion zu analysieren, z. B. die Sequenzen, wo der ältere Erzähler dem jüngeren Zuhörer einen unverständlichen Ausdruck erklärt, oder wenn der jüngere Partner dem Älteren hilft, sich auf einen vergessenen Ausdruck

zu erinnern. Es ist wichtig so viel wie möglich darüber zu wissen, mit welchen Kommunikationsproblemen sich alte Menschen auseinandersetzen müssen – und mit welcher Sprache die jüngere Generation mit ihnen sprechen sollte. Und es ist auch interessant zu vermitteln, welche Welt mit der ältesten Generation untergeht (welche Ansichten, Einstellungen, Überzeugungen usw.)

Literatura

180

- Coupland, Coupland 1998: **Coupland, Nicolas, Coupland, Justine**. Reshaping lives: Constitutive identity work in geriatric medical consultations. – In: Text. – Berlin – New York. – 18/2. – S. 159–190.
- Coupland, Coupland, Giles 1991: **Coupland, Nicolas, Coupland, Justine, Giles Harald**. Language, Society and the Elderly. Discourse, Identity and Ageing. – Oxford – Cambridge: B. Blackwell.
- Fiehler 1996: **Fiehler, Reinhard**. Die Linguistik und das Alter. – In: Sprachreport. – 1. – S. 1–3.
- Fiehler 1997: **Fiehler, Reinhard**. Kommunikation im Alter und ihre sprachwissenschaftliche Analyse. Gibt es einen Kommunikationsstil des Alters? – In: Sandig, B. – Selting, M. (Hg.). Sprech- und Gesprächsstile. – Berlin – New York: de Gruyter. – S. 345–370.
- Hoffmannová 2000a: **Hoffmannová, Jana**. Styl současných teenagerů (na pozadí úvahy o “stylech věkových”). – In: Stylistyka. – Opole. – IX. – S. 247–262.
- Hoffmannová 2000b: **Hoffmannová, Jana**. Domov důchodců: mezi institucionálním a fatickým diskurzem. – In: Hoffmannová, J. – Müllerová, O. Jak vedeme dialog s institucemi. – Praha: Academia. – S. 93–115.
- Hoffmannová 2001: **Hoffmannová, Jana**. Vyjadřování současných mladých lidí: autenticita a literární stylizace. – In: Český jazyk a literatura na sklonku xx. století. – Wałbrzych – Ostrava: Wydawnictwo Państwowej Wyższej Szkoły Zawodowej. – S. 93 – 102.
- Hoffmannová, Müllerová 2002: **Hoffmannová, Jana, Müllerová, Olga**. Čeština v dialogu věkově rozdílných mluvčích. – In: Slovo a slovesnost. – Praha. – 63. – S. 1–15.
- Müllerová 1994: **Müllerová, Olga**. Mluvený text a jeho syntaktická výstavba. – Praha: Academia. – 148 s.
- Thimm 2000: **Thimm, Caja**. Alter – Sprache – Geschlecht. Sprach und kommunikationswissenschaftliche Perspektiven auf das höhere Lebensalter. – Frankfurt – New York: Campus Verlag. – 300 s.
- Zeman 2000: **Zeman, Jiří**. Ke komunikaci nejstarší generace: Problémy s užíváním proprií. – In: Stylistyka. – Opole. – IX. – S. 263–268.